IRFAN
AKADEMIYASI
ILM • TA'LIM • TARAQQIYOT

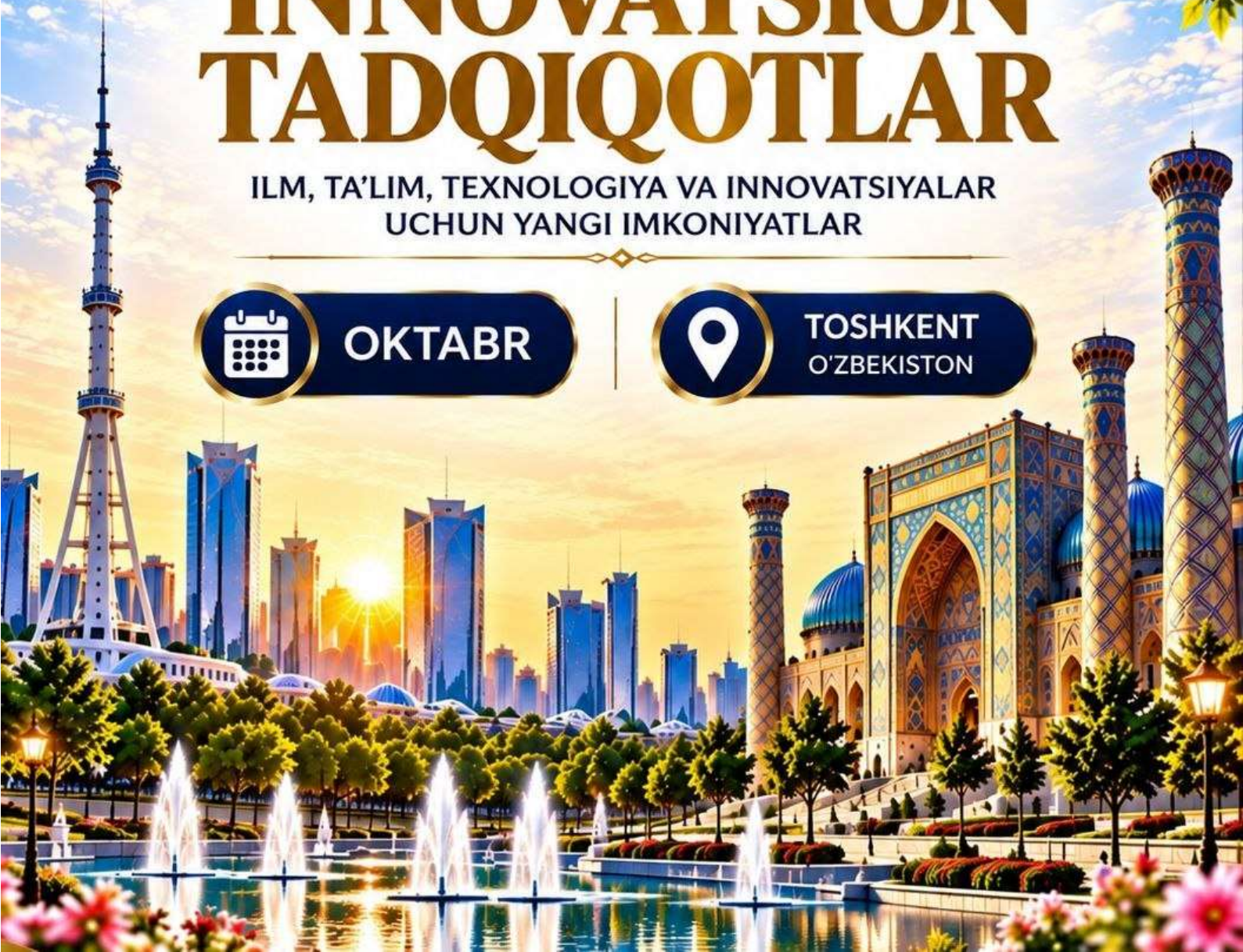
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILM, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA INNOVATSIYALAR
UCHUN YANGI IMKONIYATLAR

OKTABR

TOSHKENT
O'ZBEKISTON

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA MOSLASHUV JARAYONI

G'aniyeva Shaxzodaxon Ulug'bek qizi

Farg'ona davlat universiteti,

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

1-boshqich 26.07-guruh talabasi

https://doi.org/10.5281/zenodo.23217267

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining maktabga moslashuvi va dars jarayonida animatsion vositalardan foydalanish masalasi haqida fikr yuritiladi. Maktabga ilk bor kelgan bola yangi muhit, yangi tartib va yangi odamlar bilan tanishadi. Shu sababli dastlabki davrda ayrim o'quvchilarda tortinchoqlik, hayajon, diqqatni jamlashda qiyinchilik yoki darsga qiziqishning pasayishi kuzatilishi mumkin. Bunday vaziyatda o'qituvchining munosabati va darsni qanday tashkil qilishi katta ahamiyatga ega. Hozirgi vaqtda ta'limda turli xil raqamli vositalardan foydalanish imkoniyati kengayib bormoqda. Shulardan biri animatsion materiallardir. Maqolada animatsiyalardan foydalanishning o'quvchilarning darsga qiziqishi, faolligi va mavzuni tushunishiga yordam beradigan jihatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining moslashuvini yengillashtirish uchun o'qituvchilarga amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, boshlang'ich sinf o'quvchilari, moslashuv jarayoni, maktab muhiti, psixologik moslashuv, ijtimoiy moslashuv, animatsion vositalar, raqamli ta'lim, multimedia, o'quv motivatsiyasi, interaktiv ta'lim, pedagogik texnologiyalar.

KIRISH. Bola maktabga kelganidan keyin uning hayotida ancha katta o'zgarishlar boshlanadi. Avvalgi davrda bola ko'proq o'yin bilan shug'ullangan bo'lsa, maktabda undan dars tinglash, topshiriqlarni bajarish, belgilangan tartibga rioya qilish talab etiladi. Bundan tashqari, u yangi o'qituvchi va sinfdoshlari bilan munosabat o'rnatishi kerak bo'ladi. Shuning uchun maktabning dastlabki davri bolaning hayotida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisining yangi muhitga ko'nikishi bir kunda amalga oshmaydi. Har bir bolaning xarakteri va atrof-muhitga munosabati turlicha bo'lgani sababli

moslashish jarayoni ham har xil kechadi. Ba'zi bolalar yangi muhitga tezda ko'nikib ketsa, ayrimlari biroz ko'proq vaqt va e'tibor talab qiladi. Ilmiy tadqiqotlarda ham boshlang'ich maktabga moslashish jarayonida bolaning psixologik, ijtimoiy va o'quv faoliyati bilan bog'liq jihatlar muhim ekanligi ko'rsatilgan [1].

Maktabga o'tish davri bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda ham bolalarning yangi muhitga kirishida ijtimoiy munosabatlar, o'quv faoliyati, faollik va turli xil qo'llab-quvvatlash shakllari muhim o'rin tutishi qayd etilgan [2]. Bu esa o'quvchini faqat bilim oluvchi sifatida emas, balki yangi muhitga ko'nikayotgan shaxs sifatida ham ko'rib chiqish kerakligini ko'rsatadi. Bu jarayonda o'qituvchining o'quvchi bilan munosabati ham muhim. O'qituvchi o'quvchini qo'llab-quvvatlasa, uning savollariga sabr bilan javob bersa va xatolarini to'g'ri tushuntirsa, bolaning maktabga bo'lgan munosabati ijobiy shakllanishi mumkin. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi yaxshi munosabat maktabga o'tish davrida bolaning psixologik holatini qo'llab-quvvatlashi mumkinligi tadqiqotlarda ham ko'rsatilgan [3]. Bugungi kunda dars jarayonini qiziqarli tashkil qilish uchun turli xil multimedia vositalaridan foydalanilmoqda. Ayniqsa, kichik yoshdagi bolalar uchun tasvir, ovoz va harakat orqali berilgan ma'lumotlar qiziqarli bo'lishi mumkin. Shu sababli animatsion vositalardan foydalanish boshlang'ich ta'limda e'tibor berilishi kerak bo'lgan yo'nalishlardan biridir.

ASOSIY QISM. Moslashuv deganda bolaning yangi sharoitga asta-sekin ko'nikishi tushuniladi. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun maktab yangi muhit hisoblanadi. U yangi odamlar bilan tanishadi, yangi tartibga amal qiladi va o'ziga yuklatilgan vazifalarni bajarishni boshlaydi. Moslashuvni shartli ravishda bir necha yo'nalishga ajratish mumkin. Birinchisi psixologik moslashuv. Bunda bola o'zini yangi muhitda qanday his qilishi, maktabga borishga munosabati, hayajon va qo'rquvlarini qanday yengishi muhim hisoblanadi. Ikkinchisi ijtimoiy moslashuv. Bola sinfdoshlari bilan muloqot qilishni, guruhda ishlashni va boshqalarning fikrini tinglashni o'rganadi. Ayniqsa, tortinchoq bolalar uchun bu jarayon biroz qiyinroq kechishi mumkin. Uchinchisi o'quv faoliyatiga moslashuv. Bola dars vaqtida diqqatini jamlash, o'qituvchini tinglash, topshiriqlarni bajarish va asta-

sekin mustaqil ishlashga o‘rganadi. Shu sababli boshlang‘ich sinfda o‘qituvchi bolaning faqat bilimiga emas, balki uning maktab muhitiga qanday ko‘nikayotganiga ham e’tibor berishi kerak. O‘qituvchining o‘quvchi moslashuvidagi ahamiyati. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi bola uchun maktabdagi eng muhim kattalardan biri bo‘lib qoladi. Chunki bola ko‘pincha o‘qituvchining munosabati orqali maktabga baho beradi. Masalan, o‘quvchi topshiriqni xato bajarganda uni qattiq tanqid qilish bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Aksincha, xatosini tushuntirish va qayta urinib ko‘rishga imkon berish unda o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni saqlab qolishga yordam beradi. Shuningdek, o‘qituvchi darsda barcha o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undashi kerak. Savol-javob, juftlikda ishlash, guruhli topshiriqlar va kichik o‘yinlardan foydalanish bolalarning bir-biri bilan yaqinroq tanishishiga yordam beradi.

Animatsion vositalarning ta’limdagi o‘rni. Hozirgi vaqtda bolalarning kundalik hayotida turli raqamli vositalar mavjud. Shu sababli darslarda ham ulardan to‘g‘ri foydalanish imkoniyatlari mavjud.

Animatsiya shunday vositalardan biri bo‘lib, uning yordamida ma’lumotni harakatlanuvchi tasvir, ovoz va qisqa voqea orqali tushuntirish mumkin. Masalan, matematika darsida oddiy masalani quruq matn orqali tushuntirish o‘rniga, masala mazmuniga mos qisqa animatsiya ko‘rsatish mumkin. Ona tili darsida esa so‘z turkumlari yoki gap tuzilishini turli obrazlar yordamida tushuntirish mumkin.

Tabiiy fanlarda hayvonlar, o‘simliklar yoki tabiat hodisalarini animatsiya orqali ko‘rsatish o‘quvchiga mavzuni tasavvur qilishda yordam beradi. Animatsiyadan foydalanish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda bunday materiallarning o‘quvchilarning qiziqishi va darsdagi faolligini qo‘llab-quvvatlashi mumkinligi aniqlangan [6]. Ayrim tadqiqotlarda esa animatsion multimediali materiallardan foydalanish o‘quvchilarning ayrim mavzularni tushunishiga yordam bergani ko‘rsatilgan [7]. 2026-yilda Qozog‘istondagi boshlang‘ich ta’lim bo‘yicha olib borilgan tadqiqotda ham moslashtirilgan animatsion videolardan foydalanish o‘quvchilarning ichki motivatsiyasi va fan bo‘yicha natijalari bilan bog‘liq o‘zgarishlarni o‘rganishga imkon bergan [4]. Shundan kelib chiqib, animatsiyani

boshlang‘ich sinf darslarida to‘g‘ri tanlangan yordamchi vosita sifatida qo‘llash mumkin. Animatsiya bolaning maktabga moslashuvini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’minlaydi, deb aytish to‘g‘ri bo‘lmaydi. Chunki bolaning moslashuviga oila, o‘qituvchi, sinfdoshlar, bolaning xarakteri va boshqa ko‘plab omillar ta’sir qiladi. Lekin animatsiyadan darsni o‘quvchi uchun tushunarli va qiziqarli qilish maqsadida foydalanish mumkin. Bola darsda faol qatnashsa, savollarga javob bersa va topshiriqlarni bajarishga qiziqsa, uning o‘quv muhitiga ko‘nikishi ham osonlashishi mumkin. Masalan, yangi sinfga kelgan bola dastlab boshqalar bilan gaplashishga tortinishi mumkin. O‘qituvchi animatsiya asosida kichik guruhli topshiriq bersa, bolalar birgalikda fikrlash va topshiriqni bajarish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ular o‘rtasidagi muloqotni kuchaytirishi mumkin:

1. Dastlabki kunlarda bolaga bosim o‘tkazmaslik. O‘quvchining yangi muhitga ko‘nikishi uchun vaqt berish kerak.
2. Darsni qisqa va qiziqarli faoliyatlarga bo‘lish. Uzoq vaqt davomida faqat tushuntirish o‘rniga savol-javob, o‘yin va ko‘rgazmali materiallardan foydalanish mumkin.
3. Qisqa animatsiyalardan foydalanish. Animatsiya juda uzun bo‘lmasligi va dars mavzusiga mos kelishi kerak.
4. Animatsiyadan keyin suhbat tashkil qilish. O‘quvchilarga ko‘rganlari haqida savollar berish ularning fikrlashini faollashtiradi.
5. Guruhli topshiriqlar berish. Animatsiya asosida berilgan topshiriqlarni birgalikda bajarish o‘quvchilar o‘rtasidagi muloqotni rivojlantirishi mumkin.
6. Tortinchoq o‘quvchilarni ham darsga jalb qilish. Ularga juda murakkab savollardan boshlamasdan, asta-sekin fikr bildirish imkoniyatini yaratish kerak.
7. Animatsiyani maqsadsiz ishlatmaslik. Faqat bolalar zerikmasligi uchun multfilm qo‘yishdan ko‘ra, dars mavzusiga xizmat qiladigan animatsiyani tanlash maqsadga muvofiq.
8. Animatsiyani boshqa metodlar bilan birga qo‘llash. Rasm chizish, rolli o‘yin, savol-javob va amaliy mashqlar bilan birlashtirish mumkin.
9. Ota-onalar bilan hamkorlik qilish. Bolaning maktabdagi holati haqida ota-onalar bilan muntazam fikr almashish muhim.

10. Har bir bolaning individual xususiyatini hisobga olish. Bir bola yangi muhitga tez moslashishi, boshqasi esa ko‘proq vaqt talab qilishi mumkin.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchisining maktabga moslashuvi uning keyingi ta’lim jarayoni uchun muhim ahamiyatga ega. Bola yangi muhitga kirganida unga faqat bilim berishning o‘zi yetarli emas. Uning o‘zini sinfda erkin his qilishi, o‘qituvchi va sinfdoshlari bilan yaxshi munosabat o‘rnatishi ham muhimdir. Bu jarayonda o‘qituvchining munosabati, darsni tashkil etish usuli va sinfdagi psixologik muhit katta rol o‘ynaydi. Ilmiy tadqiqotlarda ham o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi ijobiy munosabat hamda bolaning ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi maktabga o‘tish davrida muhim omillar sifatida ko‘rsatilgan [2; 3]. Animatsion vositalar esa boshlang‘ich sinf darslarini yanada ko‘rgazmali va qiziqarli tashkil qilishga yordam berishi mumkin. Ular orqali o‘quvchilarning darsdagi faolligi, mavzuga qiziqishi va ayrim o‘quv materiallarini tushunishi qo‘llab-quvvatlanishi mumkin [4; 6; 7]. Shu bilan birga, animatsiyani barcha muammolarning yechimi sifatida ko‘rmaslik kerak. Uning samarasi uni qanday va nima maqsadda qo‘llashga bog‘liq. Eng muhimi, animatsiya o‘qituvchining tushuntirishini to‘ldirishi, o‘quvchini faol fikrlashga undashi va darsning asosiy maqsadiga xizmat qilishi kerak.

Umuman olganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining moslashuvini qo‘llab-quvvatlashda mehribon munosabat, qulay sinf muhiti, qiziqarli darslar va zamonaviy pedagogik vositalardan oqilona foydalanish bir-birini to‘ldirishi mumkin.

FOYDALANILGAN RO’YXATI

1. Son’kin V.D., Ermakova I.V., Makarova L.V., Paranicheva T.M. Adaptation of the Child’s Body to Primary School Education. Human Physiology. 2024. Vol. 50, No. 2. P. 110–132. DOI: 10.31857/S0131164624020104.
2. Mays D., Quenzer-Alfred C., Metzner-Guczka F., Zielemanns H., Tölle L., Soyka V., Krol L., Wichmann M.L.Y. et al. The transition from kindergarten to primary schoolan orientation to the state of empirical research. Zeitschrift für Grundschulforschung. 2023. Vol. 16. P. 357–389. DOI: 10.1007/s42278-023-
00171-4.

3. Graziano F., Rega V., Tomini E., et al. Students' Psychological Adjustment in Normative School Transitions From Kindergarten to High School: Investigating the Role of Teacher-Student Relationship Quality. Frontiers in Psychology. 2019. Vol. 10. Article 1238. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.01238.
4. Abdrakhmanova S., Iskakov Y., Negay N., Maigeldiyeva S., Toleubay D. Impact of tailored animations on cognitive drive and science literacy in Kazakhstan primary education. Frontiers in Education. 2026. DOI: 10.3389/feduc.2026.1878612.
5. Sobyanina A.A., Serykh A.B. The potential of cartoon animation for developing motivation and unlocking creative potential in primary school children. Pedagogy. Theory & Practice. 2026. Vol. 11, Issue 1. DOI: 10.30853/ped20260003.
6. Mou T.-Y. Science learning with designed animation: Investigation of primary school children's attitudes toward science learning, animation integration, and understanding level. International Journal of Educational Research Open. 2023.